

Dióhéjban a modern török próza kialakulásáról

Csodás világba érkeztem, amikor húszt esztendeje az azóta elhunyt Samim Kocagöznek, az ún. „negyvenesek”, kiemelkedő képviselőjének a házáat kerestem. Közel az izmiri tengerparthoz, sokemeletes lakóházak gyűrűjében bújik meg a kert, benne a kis házzal, ahol a szobák falait mennyezetig könyvek borították, s a mediterrán pompájú kertben az író magnóliavirággal köszöntött... Amikor a török szépprózáról kérdeztem, a török írók doyenje (akinek *A tízezrek visszatérése* című regényét Kelemen András fordításában magyarul is olvashatjuk) így válaszolt: „Ha régi irodalmunkról beszélünk, a költészetre gondolunk — próza nincsen. Egyetlen kivétel az útirajz-író Evliya Çelebi — ő a mi regényírásunk atyja és tanítómestere. Cervantes kortársa volt, illetve Cervantes valamivel korábban élt: a 17. században vagyunk. Ha lett volna regény nálunk, nagy regényíró lett volna. Ő maga nem számította magát regényírónak, fogalma sem volt a regényről természetesen, de regényhez, novellához közelítő, igen szép írásai vannak. Szóval ez az Evliya Çelebi a mi regényírásunk alfája. Ha akad török író, aki azt mondja, hogy nem ismeri őt, az nem is viszi sokra... Nálunk a regény a 19. században kezdődött, az 1870-es években Şemsettin Samival. Ez azt jelenti, hogy a török prózának alig valamivel több, mint száz éves a múltja, s természetesen a nyugati, a francia irodalom másolásával kezdődik. Emlekszem például, hogy Ahmet Mithat Efendi ezt írta: 'Kimentem az utcára, és a felöltöttem, mint egy francia, a karomra vettem...' Vagyis még a szokások is egészen mások voltak. Aztán, mikor létrejött a Török Köztársaság, a társadalmi változásokkal együtt jöttünk mi, az 1940-es nemzedék, a Sabahattin Ali, a Sait Faik és hát a Samim Kocagözök. Ez olyan volt, mint egy robbanás, amely aztán továbbterjedt, jöttek Anatóliából olyanok, mint Fakir Baykurt, Mahmut Makal és a többiek. [Baykurtnak egy meseregénye: *Tarkatollu* (fordította: Tasnádi Edit), Mahmut Makalnak *Allah árnyékában. Egy anatóliai tanító feljegyzései* (fordította: Fekete Sándor) címmel szociológiai ihletésű írásai olvashatók magyarul.] Átfogó társadalmi problematikát vetettünk fel. A novel-lában ma már igen erősek vagyunk, ezen a téren versenyezhetünk az oroszokkal, az amerikaiakkal, egy Orhan Kemal, egy Sait Faik (Abasıyanık) kétségtelenül felveszi a versenyt, például Steinbeckkel. Talán az egy Csehovnak nem tudunk a nyomába érni, bár a mi Memduh Şevket Esendalunk hasonlít egy kicsit hozzá. A mi társadalmunk azonban más, más tehát az alap, amelyből az ihletet merítjük. Az újabb generációban igen sok a tehetséges novellista, de mind a negyvenes nemzedék hatása alatt indultak, és még nem törték szét annyira a kereteket, hogy új generációnak számíthatnának...”

Igen, más volt az alap, és mások az előzmények is. A török irodalomban, mint sokhelyütt, és ahogy a magyar irodalomban is, sokáig a költészet játszott a főszerepet. Az iszlám kultúrával meghonosodó ún. diván-irodalomban megjelentek mégis a prózai műfajok, s tulajdonképpen itt alakult ki az a török—arab—perzsa keverék nyelv, amelyet a törökök *osmanli*-nak neveznek. A *münşî*, a prózaírók e három, szerkezetében igen eltérő nyelv szókincsével, de a török mondatszerkezet megőrzésével gazdag irodalmi nyelvet hoztak létre.

E próza számára a díszítettség fontosabb a tartalomnál is. Egészen a 19. századig irodalmi alkotásoknak tekinthetők a 15. századtól jelentkező *vakarîvî*-sek, a krónikások művei is. Míg egyes történetírók, illetve utazók a *süslü nesir*, a díszes próza stílusesszményének hódolnak, mások a *sade nesir*, az egyszerű próza eszközeivel élve is olykor élvezetes leírásokat adnak. Az utazó Evliya Çelebi például sokszor nagyokat mond, olykor tudatosan valótlanságokat állít, s ha forrásként kritikával kell is kezelni, irodalomtörténeti helye vitathatatlan. (Magyar vonatko-

zású leírásait Karácson Imre fordította magyarra: *Evliya Cselebi török világotutazó magyarországi utazásai, I—II*.)

A mindenekelőtt perzsa irodalmi mintákat követő török irodalomban tehát nincs regény, nincs novella. Így a fent idézett történeti művek mellett csak a terjedelmes elbeszélő költemények, pl. a keleti Rómeó és Júlia történeteknek tekinthető *Leyla és Mecnun*, *Yusuf és Züleyha*, *Hüsrev és Şirin* című *mesnevî*k, illetve a hősi tematikájú *Dede Korkut*, *Köroğlu*, *Battal Gazi* féle népi elbeszélések (*halk hikâyeleri*) számíthatnak a török regényírás helyi forrásainak. (*Dede Korkut könyve* Adorján Imre és Puskás László fordításában jelent meg, 2002-ben.)

Az oszmán társadalom szerkezete maga nem kedvez a regény kialakulásának, mert az egyén érvényesülésének nem ad elég teret. „Ha a török regényt vizsgáljuk, nem szabad szem elől tévesztünk azt, hogy nem a korábbi elbeszélő formák természetes folytatásaként jön létre. A regény hozzánk kívülről érkezik... A regény problematikája, ha akarjuk, ha nem visszavezet bennünket a török próza korábbi évszázadaiba, hiszen kétségtelen, hogy Evliya Çelebi, Naima vagy Peçevi törökül írva nőttek nagygyá. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a török próza egyenes úton, nemzedékről nemzedékre öröklődött volna... A muszlim Kelet nem foglalkozott a lélek elemzésével. A török regény kezdeti nehézségeihez a zárt, egyhangú életforma is hozzájárult. A nők nélküli társadalom természetesen nem nyújthatott teret teljes körű élettapasztalatok szerzéséhez. Ahol megjelenik az egyén, ott felmerülnek a boldogság kérdései, s előbb-utóbb megjelenik a szerelem is” — írja Ahmet Hamdi Tanpınar *A regény és a regényíró* című cikkében az *Ulus* című újság 1943. szeptember 19-i számában.

Az igazi lökésnek tehát kívülről kell érkeznie. Amikor már minden eresztékében recseg-ropog a hajdan három kontinensre kiterjedő Oszmán Birodalom, legjobbjai Nyugatra vetik vigyázó szemüket. Megjelennek az első újságok, és 1860-tól kezdődően a fordítások is hozzájárulnak az új eszmék terjesztéséhez. Sokoldalú irodalmárok lépnek fel, írók, költők, színpadi szerzők, esszéisták és újságírók egy személyben. A reformkor, *tanzimat* irodalmának igazi újtársa a próza, a nyugati mintájú romantikus, illetve realista regény és novella.

Fordításokkal érkezik meg török földre a regény. Yusuf Kâmil Paşa rövidített Fénelon-fordítása 1862-ben jelent meg, tehát tíz évvel előzi meg az első igazi török regényt, Şemsettin Sami alkotását. Az első „import” regények szerelmi bonyodalmaikkal, illetve kalandos történeteikkel megfelelnek a *Leyla és Mecnun* féle történetekhez szokott olvasók ízlésének, ugyanakkor hozzájárulnak a rendkívülitől és titokzatostól elszakadó olvasói igény kialakításához is. „Akkori szellemi életünk még nem tette lehetővé, hogy a Nyugat komoly, személyre szóló hatást gyakoroljon ránk” — jegyzi meg Ahmet Hamdi Tanpınar az első regényfordításokról szólván. (*A 19. századi török irodalom története*, 4. kiadás, 1976.)

„A regény minden nyelvben más korú” — állapítja meg Yahya Kemal Beyatlı (*Az irodalomról*, 1971.) Hogy érzékeltethessük, milyen hátrányt kellett legyőznie, érdemes néhány külföldi regénycímet felidézni a török regény megszületését közvetlenül megelőző évekből, évtizedekből: Stendhal: *A pármái kolostor*; Gogol: *Holt lelkek*; Flaubert: *Bovaryné*; Dickens: *Szép remények*; Victor Hugo: *Nyomorultak*; Dosztojevszkij: *Bűn és bűnhődés*; Zola: *Thérèse Raquin*; Tolsztoj: *Háború és béke*...

1872-ben jelenik meg, mindezeknél későbbi tehát az első török regény, Şemsettin Sami huszonkét éves korában írt műve, a *Talât és Fânâ szerelme*, amely minden gyengesége mellett figyelmen kívül jellemábrázoló tehetségről árulkodik, sőt a nem kívánt házasságba kényszerített fiatal lányok keserveinek ábrázolásával társadalomkritikát is ad.

Az első regények még nem törekedtek hiteles lélektani elemzésre, a lelki állapotok jelzésénél nemigen léptek tovább. Megelégedtek a gyors társadalmi változások felületes ábrázolásával, és még azok a regényírók is, akik megpróbálkoztak az egyén, illetve az egyének közötti kapcsolatok középpontba állításával, mindennek előtt a női figurák megrajzolásában sokáig képtelenek voltak a nyugati mintáktól megszabadulni.

A nyugati hatásra fejlődő regény rögtön az elején bírálat tárgyává teszi az „alafranga züppe”, a nyugatmajmoló kényeskedő típusát. Ennek a figurának gúnyos ábrázolásával lép be az irodalomba Ahmet Mithat Efendi. *Felâtn Bey és Râkım Efendi* című regényének (1876) egyik főhőse, Felâtn Bey egy elhibázott, csak a fogyasztásra törekvő nyugatutánzás példája. Érdekes azonban, hogy az író akkor sem szakad el egyfajta kapitalista értékszemlélettől, amikor Râkım Efendi alakját állítja szembe a nyugatimádatával. Recaizade Mahmut Ekrem a *Kocsiimâdâban*, ebben az első realistának mondható török regényben Bihruz Bey fogyasztói mohóságának ábrázolásával szintén a felületes nyugatimádatot gúnyolja ki. (Ennek az 1889-ben íródott és 1896-ban megjelent, gyermekbetegségekkel küszködő regénynek kétségtelen írói erényei sokáig nem találtak követőket.) A későbbiekben Hüseyin Rahmi Gürpınarál több alakban is fölbukkan a nyugatmajmoló ficsúr figurája, hogy aztán majd Halide Edip Adıvar, Peyami Safa, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Ahmet Hamdi Tanpınar vagy Kemal Tahir műveiben a Nyugat és Kelet közötti ellentmondások különböző megközelítéséhez adjon alkalmat ez a típus.

Ha nem az irodalomtörténeti, hanem az irodalmi értéket tekintjük, a Halit Ziya Uşaklıgilnek már valóban regényírói képzelettel megalkotott *Tiltott szerelem* című művét nevezhetjük az első török regénynek, s mivel 1900-ban jelent meg, elmondhatjuk, hogy a török regény immár betöltötte a századik életévét.

A török regény Nyugatra mindig figyelő évszázados fejlődése során két fő vonulat rajzolódott ki. Bema Moran *A nyugatiasodás kérdése és a török regény néhány jellegzetessége* című tanulmányában (Gösteri, 1981. márciusi szám) azokat a regényeket sorolja az első csoportba, amelyek gondolati formába öntik társadalmi kérdéseket boncolgató regényeiket oly módon, hogy elvont mondanivalójuk konkretizálásához tervezik meg a cselekményt és a szereplőket. A Moran által idesoroltak, Ahmet Mithat Efendi, Recaizade Ekrem Hüseyin Rahmi, Halide Edip, Peyami Safa és Yakup Kadri mellett a fiatalabbak közül többek között Reşat Enis, Atilla İlhan, Erol Toy, Fakir Baykurt vagy Ömer Polat nevét is említhetjük.

A másik csoportba tartozó regények középpontjában az egyén, illetve az egyéni kapcsolatok állnak, a konfliktusok az emberi lélekben zajlanak. Míg az előző csoportban inkább típusokkal találkozunk, itt az író lélektani ismerete segít a hiteles személyiségek megrajzolásában, a cselekvések mozgatórugóinak ábrázolásában. Moran Halit Ziyát, Mehmet Raufot, Halide Edip első regényeit és bizonyos vonatkozásban Ahmet Hamdi Tanpınart, az újabb generációkból pedig Yusuf Atılgant, Oğuz Atayt, Selim İlerit, illetve *A magányosok* című regényével Erhan Benert számítja ide.

A legkiválóbb regények azonban természetesen nem sorolhatók egyik vonulathoz sem, akkor is képesek hőseik belső világának érzékeny ábrázolásra, amikor társadalmi problémákhoz nyúlnak. Jó példa erre többek között Ahmet Hamdi Tanpınar *A nyugalom* vagy *Az órabé-állító intézet*, Sabahattin Ali *Kıyıcaklı Yusuf*, Mithat Cemal Kuntay *Három Isztambul*, Reşat Nuri Güntekin *Szegények monostora*, Orhan

Kemal *Áldott földeken*, Kemal Tahir *A fogoly város lakói*, a többször is Nobel-díjra jelölt Yaşar Kemal trilógiája [a magyarul is olvasható *Ördögcsanakok úján* (fordította: Tasnádi Edit), valamint a *Vas a föld, réz az ég* és *A halhatatlan fű*], Tanık Buğra *A kis aga*, Vedat Türkali *Egy nap-on egyedül*, Sevgi Soysal *Hajnal*, Adalet Ağaoğlu *Egy lakodalmass éjszaka* Ayla Kutlu *Menekülés* vagy Ferit Edgü *Ő* című regénye. Yaşar Kemal világhírű regénye, *A sovány Mehmed* 1963-ban (fordította: Koryürek Péter), Reşat Nuri Güntekin *Madárkája* Puskás László fordításában 2004-ben jelent meg nyelvünkön.

Ha más szempontból nézzük a török regény történetét, azt látjuk, hogy a korai szentimentális vagy naturalisztikus regények felől az írókat a harmincas évek politikai csodálottsága a kritikai realizmus útjára terelte. Porondra léptek a „népi írók”, a „faluregények” hosszú sorával, Kemal Tahir a történelmi regénnyel, Samim Kocagöz az urbánus tematikával. Az ötvenes évek írói Kafka, Sartre és Ionescu, a hatvanas években Faulkner, Joyce és a francia nouveau roman útjain járnak, a posztmodernnek nevezett Orhan Pamuk pedig nemzetközi áttörést ért el: a „21. század 21 legjobb írója” közé sorolták, s immár két regénye (*A fehér kastély*, *Az új élet*) magyarul is olvasható...

A török novella kezdetben alig-alig felelt meg nevének: nemigen volt török, hiszen idegen mintákat követett, s tematikailag sem kötődött a helyi valósághoz, formailag pedig inkább kisregényhez vagy regényrészlethez hasonlított. A műfajt Ömer Seyfettin szabaddította ki a regény uralma alól: ő végre novellista szemmel nézte a világot (*Harem* címmel Puskás László adott ki 1992-ben tőle egy válogatást). Újabb jelentős lépéseket tett ezen az úton Refik Halit Karay: ha utazgató városi értelmiségiként tette is, felfedezte Anatóliát és lakóit az irodalom számára. Az önmön műfaji kereteit kereső novella realista vonásai Ertem Sadrinal tüntek fel, aki megpróbálta a mindennapiban a tipikusait is felmutatni. Memduh Şevket Esendal az atmoszférateremtés úttörője volt.

Mindezen törekvések minőségi változások küszöbére viszik a török novellát. Ezt a küszöböt két, egymástól igen eltérő művész lépi át. Sabahattin Ali ábrázolja először pártosan a török falvak és kisvárosok világát. (1953-ban két kötet válogatás jelenik meg elbeszéléseiből: *A malom* Kemény Ferenc, a *Mocsárláz* (Pozsonyban) Blaskovics József fordításában). Sait Faik Abasıyanık új technikai lehetőségeket és új témákat honosít meg, hőseihez bensőséggel és némi szegényérzettel közelít. Sabahattin Ali realizmusát Orhan Kemal viszi tovább, Sait Faik útját az ötvenes-hatvanas évek elbeszélői követik, stílusban és tematikában később különböző irányzatokhoz csatlakozva, pl. a francia egzisztencialisták nyomdokaiba lépve.

A legértékesebb hagyományok szintézisét megteremtő Bekir Yıldız népballada-tömörűségű és -drámaiságú novelláival keltett szenzációt. (Az Európa Kiadó Modern Könyvtár sorozatában jelent meg *Sírok világ nélkül* címmel belőlük egy válogatás Tasnádi Edit fordításában.) Hozzá talán Osman Şahin áll a legközelebb; miközben a ma már meggyökeresedett műfaj újabb képviselői, köztük a figyelmen kívül elbeszélésekkel jelentkező írónők (Ayla Kutlu, Leyla Erbil, Erendiz Atasü, Lütfiye Aydın, Feride Çiçekoğlu stb.) kevernek egyéni színeket a török próza palettáján, a tenger mítoszát megteremtő Halikamas Balıkcısıtól a világhírű Yaşar Kemal vagy a török szatíra örökifjú mesterén, Aziz Nesinen át a versszerű regények íróiáig, Ferit Edgüig, a ma és a holnap tehetségeiig. (Az Aziz Nesin szatirikus írásából készült két kötetnyi válogatás mellett *Azok a csodálatos mai gyerekek* című ifjúsági regénye is eljutott — Necil Togay és Paál Sebestyén fordításában — a magyar olvasókhoz.) 1974-ben a Rubovszky Edit szerkesztésében megjelent *Török elbeszélők* címmel adott gazdag válogatást, Tasnádi Edit *Van, akít sólyom karmol meg* című antológiája (2004) harminc év múltán újabb vonásokat villant fel erről az idegen és mégis ismerős, sokszínű palettáról.

✍ Tasnádi Edit

Törökország és az Európai Unió

A török külpolitika számára — az Atatürk hagyományoknak megfelelően — hosszú ideje elsődleges fontosságú kérdésnek számít az ország európai integrációja, csatlakozása az Európai Unióhoz. Törökország számára ez a csatlakozási folyamat lényegesen hosszabb ideig tart, mint hazánk számára, s ennek mind politikai, mind történeti okai vannak.

Törökország Európa és Ázsia találkozásánál, egymástól eltérő társadalmi fejlettségű, kultúrájú és vallású térségek metszéspontjában fekszik. Szomszédaival való viszonyát részben az oszmán birodalmi múlt, részben a II. világháború után előtérbe került nemzetiségi problémák árnyékolják be. Napjainkban a környező államokhoz fűződő viszonya kiegyensúlyozott.

Ankara 1958-ban adta be csatlakozási kérelmét az Európai Gazdasági Közösséghez (EGK), mellyel 1963-ban társulási egyezményt írt alá, ami 1964-ben lépett életbe. Az EGK és Törökország közötti kapcsolatok 1980-ban, a katonai hatalomátvételt követően megszakadtak, s csak 1986-ban, Turgut Özal kormányzása idején akadódtek meg újból a tárgyalások. Özal miniszterelnök szorgalmazta az Európai Közösségekkel való kapcsolatot, s célul tűzte ki az ország teljes jogú tagságát — lehetőleg már 1992-ben. Ennek szellemében Ankara ismét benyújtotta csatlakozási kérelmét 1987. április 14-én. Az Európai Bizottság 1989. decemberében (a berlini fal leomlása után) tett jelentést az Európai Tanácsnak az ország csatlakozási kérelméről. Ebben az állt, hogy Törökország csatlakozásáról 1993-ig szó sem lehet. A Bizottság megítélése szerint előbb a közép-kelet-európai események hatásának értékelését kell elvégezni, s az EU-nak saját integrációja elmélyítésével kell foglalkoznia. A jelentés megállapította azt is, hogy a török gazdaságnak még fejlődnie kell. Törökország eredményeinek elismerése mellett kiemelték, hogy az emberi jogok kérdésében és a megosztott Ciprus jelentette problémákkal kapcsolatban Ankarának még bőven akad tennivalója. A Bizottság nem tett javaslatot konkrét csatlakozási menetrendre. Ezt a tényt a török közvélemény komoly csalódással fogadta.

1992 volt a következő jelentős állomás éve Törökország és az EU viszonyában. Ebben az évben a Maastrichti Szerződés az Európai Parlamentnek az addighoz képest további jogköröket biztosított, s a Törökországgal való vámunió sorsa a parlament szavazásától függött. Ankarában nem előzte meg komoly várakozás a döntést, mivel az Európai Parlament szocialista képviselőinek egy csoportja az emberi jogok megsértése ellen emelte fel a szavát, s Görögország sorsa megvívta a Törökországnak nyújtandó EU-segélyeket. Ezzel gyakorlatilag egy időben az egykori keleti blokk országai szintén tagjelöltté váltak, s ugyanabból az alapról részesültek támogatásban, mint Törökország. Az Európai Parlament végül 1995-ben megszavazta a vámuniót, mely 1996. január 1-jén lépett hatályba.

Az EU luxemburgi csúcstalálkozóján, 1997. decemberében öt közép-kelet-európai ország és Ciprus hivatalosan is a tagjelöltek közé került, míg Ankarát egyfajta különleges státus biztosításával kecsgették, s egyéni felkészülési stratégiát ajánlottak. Törökország válaszképpen megszakította diplomáciai kapcsolatait az Európai Unióval.

Fordulatot az ún. földrengés-diplomácia hozott. Nevezetesen az 1999. évi Törökországot sújtó pusztító földrengések után, a török külügyminiszter brüsszeli látogatását követően az EU 45 millió ecu segílyt utalt ki Törökország részére. Az ország teljes jogú tagságra vonatkozó kérelmét azonban továbbra is elutasították. Reakcióként Ankara kilátásba helyezte, hogy amennyiben a helsinki EU-csúcstalálkozón tagjelöltségével kapcsolatban nem születik pozitív döntés, visszavonja felvételi kérelmét, és más szövetségeseket keres. Az Európai Tanács — figyelembe véve a török kormány megújult gazdaságpolitikáját és a görög—török viszony rendezésére tett kétoldalú lépéseket — immár a tagjelöltek közé sorolta Törökországot.

A tagjelölti státus birtokában a török kormány jelentős eredményeket ért el az ún. koppenhágai kritériumok teljesítésében.

A koppenhágai kritériumokat az Európai Tanács 1993-as csúcstalálkozóján állították fel a csatlakozni kívánó országok számára, lényege négy fő pontban foglalható össze: működő és versenyképes piacgazdaság; az emberi és kisebbségi jogokat garantáló demokratikus berendezkedés; demokratikus intézményrendszer; az EU közösségi joganyagának [acquis communautaire] átvétele és alkalmazása. Eppen ezen kritériumok messzemenő figyelembe vételével készülnek minden évben az „országjelentések”, melyeket az Európai Bizottság állít össze a tagjelöltekről. A Törökországról készült 2001-es jelentés nagy teret szentelt a gazdasági kérdéseknek, s ezen a téren elmarasztalta az országot, mely egymást követően két gazdasági válságot élt meg. Ugyanakkor értékelte az emberi jogok terén tett lépéseit. A Bülent Ecevit vezette kormány ugyanis 2001-ben jelentős törvényi változtatásokat fogadtatott el — korlátozva a halálbüntetést, engedélyezve a kisebbségi nyelvek használatát stb.

2002-ben, a jelenleg is kormányzó Igazság és Felemelkedés Pártja (Adalet ve Kalkınma Partisi, AKP) komoly erőfeszítéseket tett annak érdekében, hogy Törökország számára kijelöljék a csatlakozás lehetséges időpontját. Így a következő csúcstalálkozón, Koppenhágában ígéretet kapott arra, hogy 2004. decemberéig az EU nyilatkozik Törökország csatlakozásáról. Ankara nem csupán diplomáciai lépéseket tesz, de a parlament megfeszített törvényhozói munkával sorozatban fogadta el a „reform csomagokat”, melyek éppen az EU-s jogharmonizációt szolgálják. A törvénymódosításoknak köszönhetően a demokratikus intézményrendszer átalakulóban van, s számos fontos kérdésben az európaival megegyező a szabályozás (pl. véleménynyilvánítási, gyűlekezési jog).

Nem hallgathatók el azok a problémák sem, amelyeket Törökország csatlakozása felvet: az ország Európa második legnagyobb államaként teremtene közvetlen kapcsolatot válságövezetek (Kaukázus, Közel-Kelet) és a kontinens között. Az unió közvetlen szomszédjá lenne Irak, Irán, Szíria valamint a kaukázusi köztársaságok (Azerbajdzsán, Grúzia és Örményország). Ugyanakkor az érem másik oldala, hogy Törökország éppen méreténél és az eurázsiai, valamint a közel-keleti térséggel való közvetlen kapcsolatánál fogva óriási gazdasági lehetőséget hordoz magában. Eppen török kezdeményezésre jött létre a Fekete-tengeri Gazdasági Együttműködés Szervezete, mely valamennyi parti államot tömöríti (Törökország mellett Bulgária, Románia, Ukrajna, Oroszország, Grúzia, Görögország, Moldova, Azerbajdzsán, Örményország). A szervezet — mely az EU négy alapelvének (a tőke, a személyek, a szolgáltatások és az áruk szabad áramlása) mentén jött létre — éppen az EU értékrendjének kiterjesztett megvalósulására teremt lehetőséget.

Az EU egészen a közelmúltig a ciprusi kérdés rendezését is a csatlakozás politikai feltételei közé sorolta. A szigetország megosztottságát megszüntetni hivatott Annan-tervre a görög ciprióták nemet mondtak, mindazonáltal a görög—török kapcsolatok dinamikus fejlődését állapította meg mindkét kormányfő a legutóbbi (ez év májusi) csúcstalálkozóján.

Az Európai Unió meghatározó tagállamai is megosztottak Törökország csatlakozásának kérdésében. Az EU-n belül a döntéseket egyhangúan hozzák, így nem zárható ki annak a lehetősége, hogy a török tagság ellenzői megakadályozhatják annak az időpontnak a kijelölését, amikor Ankara megkezdheti a csatlakozási tárgyalásokat. Az év végéig hátralévő hónapok során az EU valamennyi országában mérlegelik a pro és kontra érveket, néhány államban egyenesen belpolitikai kérdéssé vált Törökország támogatása. Reményeink szerint jól átgondolt, kiforrott döntés születik majd.

✍ Kicsi Vali

Magyarok a köztársaság kori török gazdasági életben: a múlt tényei és a jövő lehetőségei

A kikiáltásának 80. évfordulóját tavaly ünneplő Török Köztársaság hőskora a sikerrel megvívott Függetlenségi Háborútól 1938-ig tartott. A karizmatikus vezető minden szükséges tulajdonságával rendelkező Mustafa Kemal Atatürk neve fémjelzi ezt az időszakot. A fiatal katonatiszt nemcsak összekovácsolta a vert oszmán hadak maradványait, hanem döntő csatákban vitte győzelemre őket, ezzel szerezve hatalmas erkölcsi tőkét, amelyet a következő esztendőket során hallatlan politikai érzékkel kamatoztatott az élet minden területén, álma: az európaizálódó, laikus Törökország megvalósítása érdekében.

A reformer-forradalmár politikus, az ország első köztársasági elnöke, rendkívül nyitott volt a külföld felé. Többek között sok mindent átvett a nyugati polgári társadalmak évszázadok során csiszolódott joggyakorlatából, a tervgazdaság meghonosításával és a nagyszámú állami tulajdonban lévő gyár létrehozatalával viszont szovjet mintát követett.

Nem célunk itt az atatürki ország-átalakításról teljes képet adni, annak főbb vonalai ismertek. Azt kívánjuk csupán bemutatni, hogy ebben a lüktető-forrongó, sokszor a gyökerekig hatoló változási periódusban milyen szerepet játszottak a magyar szakemberek, elsősorban a gazdasági szférában. Tesszük ezt azért, hogy a dicső múlt felvillantásával ösztönzést adjunk a jövőre is.

Az I. világháború utáni, azaz a köztársasági korra öröklött török gazdasági helyzetet jogos lenne a legkritikább színekkel ecsetelni. Legyen azonban elég csupán arra hivatkozni, hogy az ipart fölöttébb torz szerkezet és fejletlen összetétel jellemezte, mert egyrészt szinte kizárólag Isztambulra összpontosult, másrészt a gépet használó gyárak száma volt elképesztően alacsony: 1913-ban mindössze 269 ilyen üzem működött, 17 000 munkással, s ráadásul a háborúban ezek egy része is elpusztult. A mezőgazdaságban pedig óriási régiókban szinte középkori művelési módszereket alkalmaztak.

A negatívumoknál csak az új vezetők és elsősorban Atatürk lelkesedése volt nagyobb. Ez a lendület nem egy ágazat kifejlődésének és megizmosodásának nyújtott alapvető segítséget. A magyarok iránt érzett szimpátia mellett az itthoni gazdasági körülmények, a világválság megrázkódtatásai is hozzájárultak ahhoz, hogy a megújítási folyamatba hazánk korabeli fejlettségénél nagyobb mértékben kapcsolódhasson be, s elsősorban a török földön végzett gazdasági szervező tevékenység révén olyan szintre emelje a két ország kapcsolatát, amelyet azóta nem sikerült túlszárnyalni. Az ott dolgozó szakértők száma ugyanis több százra nőtt, a munkásokét pedig ezres nagyságrenddel lehet mérni.

A Török Köztársasággal kötött, 1924-ben ratifikált barátsági szerződésünk harmadik pontja kölcsönös letelepedési egyezmény létrehozását ígérte. Ennek megtörténte 1927. szeptember végéig kellett várni, ekkor cserélték ki az előző év decemberében Ankarában aláírt egyezmény okmányait. A parlamentben elhangzott miniszteri indoklás hangsúlyozta, hogy szükség volt megkötésére, mivel „a Törökországban letelepedett magyar állampolgárok száma állandóan gyarapszik”. A szerződés értelmében mindkét állam polgárainak biztosították a másik ország területén a teljes mozgási és letelepedési szabadságot, a szabad kereskedelem- és iparüzést, a jogi védelmet, az ingó és ingatlan vagyonszerzés tekintetében — korabeli kifejezéssel — a legnagyobb kedvezményes elbánást, adófizetés terén pedig a honpolgárokkal való egyenlőséget. Ugyanakkor kereskedelmi egyezményt is tető alá hoztak, amelyben nem csupán feloldották a korábbi időszak egyenlőtlenségeit, de optimális lehetőségeket is garantáltak mindkét országnak. Sőt, egyes árucikkeket teljesen kivontak a vámoltatás alól, míg mások jelentős kedvezményeket élveztek.

A magyar áruk közül kettőt emeltek ki s tettek illetménymentessé. Az egyik, a magyar vetőmagvizsgáló állomás bizonyítványával ellátott nemesített vetőmag volt, a másik, a gyakorlatban nagyobb fontosságra szert tevő exportcikk, a tenyészló. Ezeknek a telivéreknak a török piacon történő folyamatos elhelyezésében Dr. Csiky Ferenc járt élen, a 100 000 hektáron működő török állami ménesek főigazgatója (aki 1935-ben magyar királyi kormányfőtanácsosi címet kapott, mint a török Földművelésügyi Minisztérium tanácsosa). Így 1925 és 1935 között több mint 3 000 000 pengő értékben kerülhetett sor üzletkötésre ebben az ágazatban. Ő érte el azt is, hogy a török állattenyésztés általános helyzetének felmérésére és a fejlesztésével kapcsolatos szakvélemény elkészítésére nem egy német professzort kértek fel, hanem Wellmann Oszkárt, a Budapesti Állatorvosi Egyetem rektorát. Wellmann 1932-ben és 1933-ban töltött kétszer két hónapot Törökországban, s volt olyan javaslata, amelynek hatására egy év alatt két és félszeresére nőtt a tehének tejhozama. Átfogó, a helyi adottságokat és érdekeket figyelembe vevő igen korrekt ajánlásai közül a szarvasmarha-tenyésztés körzeti beosztása kisebb változtatásokkal máig érvényben van.

A mezőgazdaság más területein is elég nagyarányú magyar részvételről tanúskodnak az összegyűjthető adatok. Ezek egyik legfontosabbika Atatürk azon figyelemre méltó elgondolásához fűződik, miszerint meg kell mutatni, hogy mostoha természeti feltételek mellett is lehet magas színvonalú és korszerű mezőgazdasági termelést üzni. E célból hatalmas mintagazdaságot létesített Ankara mellett, ahol a gyakorlatban sikerült bebizonyítani elképzelésének helyességét. Ennek igazgatója hosszabb időn át Lippai Sándor volt, s feltehetőleg itt dolgozott Csippek László és Kulin István agronómus is. Részben a „csiflik” gépszukségeit fedezte az ankarai mezőgazdasági gépgyár, amelynek fő profilja az ekegyártás volt. E létesítményt 1936 és 1941 között György János igazgatta.

A mezőgazdasági szakemberképzésből két vonalon vettük ki részünket. Egyfelől számos török fiatal szerzett Magyarországon agrármérnöki diplomát (köztük Vecdet Erkun, a diyarbakiri egyetem professzora, az ankarai Török—Magyar Baráti Társaság egyik megalapítója és első elnöke), másfelől a Mezőgazdasági Főiskola állatorvosi karán 1938-ban kezdte meg előadásait Haskó Sándor, professzori minőségben.

A mezőgazdaság korszerű alapokra helyezéséhez értelemszerűen fel kellett térképezni az ország meteorológiai viszonyait. Az alapvetés munkájára itt is magyar szakembert kértek fel, Réthly Antal személyében, aki szakmájának nemzetközi híri művelője volt. Miniszteri meghívásra 1925 novemberétől töltött két teljes évet Törökországban, az ország egészét behálózó meteorológiai állomáshálózat kiépítése végett. A feladatot lényegében elvégezte: kisebb-nagyobb, főleg anyagi nehézségek dacára — 17 000 kilométert utazva — felszerelt 4 első-, 13 másod- és 18 harmadrendű klímaállomást, valamint 100 csapadékmérő állomást. Szerkesztésében adták ki az első havi időjárás-jelentést, majd az 1926-os első török meteorológiai évkönyvet. Ő létesítette az ankarai meteorológiai obszervatóriumot is, amelynek épületét Tittes György mérnök tervezte. Munkájáért Atatürk kitüntetéssel jutalmazta, s a török kormány megbízásából ment el Rómába, az első nemzetközi földművelésügyi konferenciára, ahol mint „törököt” választották meg a meteorológiai tanács alelnökévé. Kint tartózkodására több cikkben emlékezett vissza, egyikükben elűjságolta, hogy a világon először ő mért hitelesen — Ankarában — 0%-os nedvességtartalmat.

(Folytatás a 16. oldalon!)

Kortárs török építészet

Miután 1923-ban kikiáltották a köztársaságot, az állam újjászervezését szolgáló reformokkal párhuzamosan felmerülő szükségletek kielégítése céljából az építészet és a városrendezés terén is jelentős kezdeményezések születtek. Törökország, amely az induláskor több ezer éves gazdag, sok kultúra emlékét őrző örökséggel, ugyanakkor háborúktól pusztított, gyöngye építőiparal és igen korlátozott anyagi forrásokkal rendelkezett, az azóta eltelt nyolcvan esztendő alatt a külföldi piacokon is versenyképes, a világ mai fejlődésével lépést tartó, ugyanakkor a helyi sajátosságokat is őrző építészeti alkotásokat tud felmutatni.

A fiatal állam az új főváros, Ankara modern várossá fejlesztésével párhuzamosan mindenképp az infrastruktúra és az ipar fejlesztésére törekedett, így az 1933-as első gazdasági terv keretében az ország egészének kiegyensúlyozott fejlődése érdekében sok-sok településen épültek ipari létesítmények, főképpen az új beruházásokhoz elengedhetetlen acél-, illetve cementgyárak.

Az építkezéseknek nagy jelentőséget tulajdonító kormányok arra törekedtek, hogy minél gyorsabban alkalmazzák az építőipar technológiai újításait. Együttműködve az európai országokkal sikerült is az építészeti és a városrendezés területén jelentős előrehaladást elérni. A maga arculatát kereső építészetnek az oszmán kor utolsó időszakában uralkodó „első nemzeti építészet”-ként emlegetett áramlata a húszas évek során lassan a múltba merült. Az országban nem képeztek elegendő számú szakembert, ezért a külföldről hívott szaktanácsadó építészek irányításával alkalmazni kezdett modern építészeti irányzat később, a fiatal török építészek munkába állásával vált elterjedtebbé, és nyomta rá bélyegét a negyvenes évek elején, mindenekelőtt a nagyvárosokban egyre több középületre, iskolára, valamint magán és középítészeti lakóházakra. Ugyanebben az időben készítették Ankara és több más nagyváros számára városrendezési terveket.

Az 1930 és 1940 közötti időszak így a török építészet termékeny időszakává vált. Ennek a korszaknak a végére az ország politikai és társadalmi változásaival párhuzamosan mindenek előtt a középületeken feltűnt az oszmán építészből ihletet merítő „második nemzeti építészet” stílusa. Ugyanakkor a magánépítkezésen és a lakóépületeken továbbra is a fiatal építészek által preferált modernista felfogás maradt érvényben.

Bár Törökország nem vett részt a II. világháborúban, hatásai alól nem vonhatta ki magát. Az importanyagokat használó építkezések szinte teljesen leálltak. A háború előtti időszak felé forduló nosztalgikus, sovíniszta második nemzeti építészeti stílus a békeidőben visszatorzult, de az elkövetkező években feltűnő újabb irányzatok számára továbbra is referenciának számított. A háború utáni években a nagyvilág felé nyitó és a kommunikációs lehetőségek növekedését kihasználó építészek új identitást kerestek. Törökország gazdasági és társadalmi változásai új építéstudásokat tettek szükségessé. Az 1950-től kezdődően alkalmazott liberális gazdaságpolitika kezdeményező légköre új lendületet adott többek között irodaházak, sokemeletes lakóépületek és az idegenforgalom céljait szolgáló létesítmények építésének. A mezőgazdaság gépesítése miatt, illetve az új munkalehetősége vonzásaiban a városok felé irányuló nagyarányú népmozgás okozta lakásproblémák nagyléptékű lakásépítési tervek megvalósítására készítették az állami szektort.

Az építőipari szektor e produktív időszakában az említett új építéstudok tervezésében általában az akkoriban világszerte uralkodó építészeti stílusokat követték. A mai napig mindenütt szembevető „pluralista” irányzatok tehát már az ötvenes évek végén jelentkeztek. A nagyvilággal, elsősorban a nyugati országokkal folytatott gazdasági, technikai és kulturális kapcsolatok erősödése az építészet és a városrendezés terén a nemzetközi hatások növekedéséhez vezetett. Az ötvenes évektől máig eltelt fél évszázad alatt a törökországi építészet és városfejlesztés — ha időnként politikai és gazdasági okok miatt stagnált is — egészében jelentős fejlődést mutat.

Az ezt lehetővé tevő infrastruktúrával kapcsolatosan ki kell emelnünk az oktatás és a technológia terén tapasztalható újításokat. A felsőoktatás reformjai és a tudományos munka jelentőségének elismerése nemzetközi színvonalra emelték az építőipari-mémőki és építészeti karokat, az itt végzettek mind a belső, mind a külső piacokon versenyképesek. Ma a nemzetközileg akkreditált műegyetemekkel rendelkező ország az építészet terén jelentős potenciát képvisel. Ugyanakkor a hatvanas évektől kezdődően alkalmazott építőipari újítások következtében a török építőipari szektor kb. húsz esztendeje a világ legnagyobb ipari országaival is felveszi a versenyt.

A kezdetben afrikai és közel-keleti piacokon megjelenő törökországi építőipari cégek az európai és ázsiai országokba is betörték, és önállóan vagy más országbeli cégekkel együttműködve dolgoznak ma is. Abban az országban, amely alakulásakor a legalapvetőbb anyagokat is importálni volt kénytelen, ma a belső szükségletek kielégítése mellett exportálni is képes. Ugyanakkor a változó gazdasági körülmények és a vámmegállapodások bármilyen külföldön előállított hozzávaló felhasználására is lehetőséget nyújtanak.

Törökország — társadalmi-gazdasági szerkezetéből adódóan — megközelítőleg ötven év leforgása alatt az ország demográfiai változásai valóságos belső népvándorlást okoztak. Mindenekelőtt a nagyvárosok, pl. Isztambul, Ankara, Izmir vagy Bursa felé indultak tömegek a mezőgazdasági vidékek felől. Ezekben a városokban húsz-huszonöt év alatt a lakosság négy-ötszörösére nőtt, ezért lakáshiány lépett fel, és elsőrendű fontosságot nyert a foglalkoztatás kérdése is. A vizsgálatok e városok gyors iparosodását mutatták, ugyanakkor a lakáskérdés megoldása érdekében az átfogó lakásépítési tervek szükségességére is rávilágítottak. Mind a sok ezer tagot számláló lakásszövetkezetek, mind az állami lakásépítő szervek, mind pedig a magán-szektor cégei különböző modellek követésével igyekeztek az igényeket kielégíteni. Az eltérő minőségű lakótelepek építésével a különböző anyagi helyzetű állampolgárok (városlakók) lakásigényeinek kielégítését szolgálták. A városokban új városközpontok alakultak ki, amelyek esztétikai kialakítása nem igen tér el a fejlett ipari városokétól. Építészetileg és a városrendezés szempontjából olymértékű hasonlóság figyelhető meg, hogy a törökországiak és a külföldiek vonatkozásában nem lehet külön formanyelvről beszélni. Ezt a jelenséget a globalizáció egyik következményeként kell értékelnünk. A városközpontok hasonlósága akarva-akaratlanul az életminőségben is jelentkezik, a városodási és a városiasodási folyamatok hasonló feltételei közepette hasonló jelenségeket hoz magával.

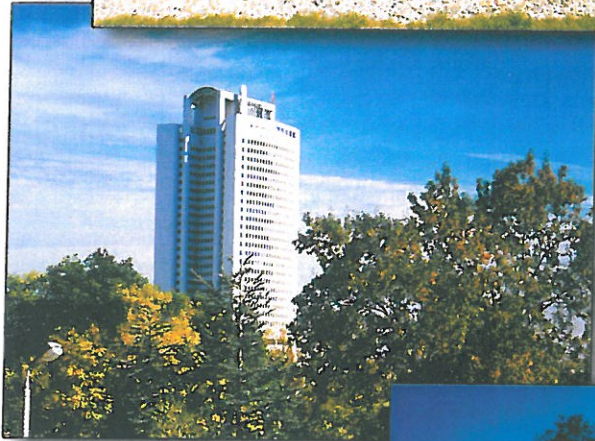
Törökországban is látni felhőkarcolók alkotta városközpontokat, másrészt az ország gazdasági életében jelentős szerepet játszó idegenforgalomhoz kapcsolódó építkezések is fontos szeletét képezik a modern török építészetnek. Az utóbbi huszonöt esztendőben valóságos turisztikai robbanást megélt Törökország jelentős lépéseket tett az idegenforgalmi építészet és az üdülőterületek fejlesztése terén. A különböző építészeti megközelítéseknek és esztétikai felfogásoknak köszönhetően a sok turisztikai létesítménnyel rendelkező ország mondhatni az idegenforgalmi fejlesztések kísérleti telepévé vált. Másképpen szólva különböző megközelítéseket próbáltak ki, hol a helyi építészet uralkodó formaelemeiből, hol az értékesítési megfontolásokból kiindulva jutottak el illuzionista megközelítések elemeinek felhasználásáig.

Mete Tapan

az Isztambuli Műszaki Egyetem Építészeti Tanszékének professzora

(Fordította: Tasnádi Edit)

TÖRÖK FÜZETEK 2004/2



Érdekes kitérni arra is, hogy az ország nyugati részein járva feltűnt neki, hogy a mazsolaszőlőt rövid időre hamuszírlúgos oldatba mártják. E tény ismeretében válik érthetővé a magyar statisztikákban évről évre viszonylag magas összeggel felbukkanó hamuszír kivite-
lünk.

S hogy még mindig a mezőgazdaságnál, annak legnemesebb ágánál maradjunk: magyar kertmérnököknek és kertészeknek nagy szerepük volt az új főváros, Ankara parkosításában. Így a Kertészeti Egyetem későbbi professzora, Ormos Imre, akkor az Ungváry László tulajdonában lévő hatalmas és korszerű ceglédi faiskola kertésze, 1927-től mintegy másfél évig képviselte cégét Ankarában; részt vett a város fásítási programjának kivitelezésében és az ankarai stadion (amelyet Kertész László mérnök tervezett) kertesítésében. Neki is volt magyar munkatársa, Liszka Jenő személyében, aki később hozzá hasonló karriert futott be.

Mezőgazdasági terményeket ugyanakkor a legtrikább esetben szállítottunk Törökországnak. Kivétel volt az 1928–29-es időszak, amikor mintegy 10 millió pengőért közel 40 000 tonna gabonát vittünk ki az átmeneti gondok megoldására. A török statisztika 1927-ben 900 000 líra, 1928-ban 5 millió líra, 1929-ben pedig 13 millió líra gabonaimportot mutat ki (utóbbinak közel 1/4-ét tette ki a magyar búza), míg 1930-ban már csak 63 ezer lírát, mely nagyságrend a továbbiakban is jellemző maradt, bizonyítva a szemtermelés stabilizálódását.

Venni viszont szinte csak mezőgazdasági árut vettünk Törökországból, főleg az első években. A kereskedelmi törvényben a szőnyegek mellett a mazsolaszőlőre, a pisztáciára és az édesgyökérre ajánlottunk fel adókedvezményt. Ugyanakkor kötelezettséget vállaltunk évi 600 000 kg nyersdohány megvásárlására. A magyar statisztikák szerint 1931-ig általában még túl is teljesítettük ezt a mennyiséget, hiszen például 1928-ban 1 millió 300 ezer kg-ot hoztunk be. Ennek ellenére 1930-ban 500 000 kg-ra szállítottuk le a vállalt kontingenst — de aztán ennek is csak a töredékét vettük át. A dohány mellett déligyümölcs és mogyoró jött nagyobb tételekben hozzánk.

A magyar kivitel fő termékeit az iparcikkek alkották. Különösen kedveltek voltak a vasárúk, a mezőgazdasági gépek és készülékek, viszonylag állandó érdeklődés tapasztalható a kaucsukipar és a textiltermékek iránt. Kiugró az 1930-ban létrejött 997 ezer pengős vasútikocsi-szállításunk is.

Exportunkat 1930-tól némileg korlátok közé szorította az 1929. október 1-jén életbe léptetett új vámtarifa, amely védővámokkal bástyázta körül a török ipar termékeit. Ez akként érezte hatását, hogy míg az előző évben összkivitelünk 1,04%-a irányult török földre, egy esztendővel később már csak annak a fele. A mindkét oldalon meglévő jó szándék hatására azonban 1938-ig ez az arány ismét 1% közelébe emelkedett.

Ipari kapcsolatainknak is kint működő szakembereink adtak nagyobb súlyt. A mezőgazdasági iparban a cukorgyártás megszervezésében jutottunk komoly szerephez. Törökországban 1926-ig egyáltalán nem állítottak elő cukrot. Az ekkortól épülő gyárak többségében magyarok is dolgoztak, s tanították meg a munkafolyamatokat török szaktársainak. A török cukoripar megerősödésére utal, hogy 1934-től már egyáltalán nem vettek tőlünk cukrot, míg korábban rendszeres szállítók voltunk.

Az energetikában és a közlekedési iparban jött még létre nagyobb mérvű együttműködés. Így a II. világháború előtt nyolc anatóliai város (köztük Sinop, Antalya, Afyonkarahisar és Diyarbakır) áramfejlesztő telepeit építették és szerelték fel magyar cégek, főleg a Ganz Villamossági Rt. Még nagyobb feladat volt a konyai. Itt a város villanyvilágítási hálózatát, a hozzá tartozó berendezéseket, valamint a várostól 15 km-re fekvő erőműtelepet hozták létre magyar közreműködéssel. A közlekedés terén pedig szerte az országban jó néhány mérnökünk vett részt utak, hidak és vasúti pályák építésében.

A kemáli reformtörekvések megvalósításában tevékenykedő magyar szakemberek további ténykedésének, újabb területeken való megjelenésének a nagy államférfi halála, majd a II. világháború kitörése vetett gátat. Az ezt követő magyarországi politikai változások pedig hosszú távra elszigetelték egymástól a két baráti népet. Természetesen a gazdasági kapcsolatok ekkor sem szüneteltek teljesen, de a korábbi élénkségnek nyoma sem maradt. Török részről többé-kevésbé jogos gyanakvás övezte a magyar kezdeményezéseket, amelyeket adminisztratív módszerekkel is igyekeztek kivédeni; nevezetesen egy ideig a hazai külkereskedelmi vállalatok csak holdingokkal kereskedhettek, s hosszadalmasak voltak az engedélyeztetési eljárások is. Csak a Transelektro és a Ganz-Mávag tartotta korábban megszerzett állásait, majd az Ikarus tört be átmenetileg a török piacra. Minthogy ők magas értékű megrendeléseket kaptak, az export-import mérlege sokáig erőteljes magyar aktívumot mutatott, amit a török fél nem vett szívesen. Az isztambuli „koffer-turizmus” egy ideig virágzott ugyan, de annak haszna a hivatalos statisztikákban nem csapódott le.

A rendszerváltás nem hozott igazi áttörést a gazdasági kapcsolatok terén. Bár itthon több vegyes vállalat vagy török cég alakult, sőt még üzlettemberi egyesület is létrejött, tőlünk igen kevesen követték a példát, s jelentek meg Törökországban. Ekként az áruforgalom nagysága jóval a lehetőségek mögött kullog. Ebben az időközben kialakult orientációs preferenciák is szerepet játszottak. Pedig a török ipar az eltelt időben, különösképpen is 1980 után óriási fejlődésen ment keresztül, s ma már számos területen felveszi a versenyt bármely európai országgal. A mélyreható változásokat jól tükrözi, hogy míg korábban a kivitel 80%-át mezőgazdasági termékek tették ki s csak 20%-át az ipariak, napjainkra ez a struktúra megfordult, s immár az ipar adja az export négyötödét! Nehéz elhinni, hogy alaposabb piackutatással, a lehetőségek gondosabb feltérképezésével ne lehetne mindkét fél számára gyümölcsöző üzleteket kötni.

Napjainkban, 65 évvel Atatürk halála után, Törökország új helyzetben van. Mint ismeretes, a jobb- és balközép, illetve a nacionalista pártok, főleg a kiábrándult szavazók elfordulása eredményeként, elvesztették a 2002-es választásokat, s azóta muszlim demokraták irányítják az országot. A legutóbbi helyhatósági választások is azt sugallják, hogy az új kormány teljesítményével a lakosság többsége pillanatnyilag elégedett. Amennyiben — amint az feltételezhető — az év végén meghatározzák az EU csatlakozási tárgyalások megkezdésének időpontját, aminek lezárásaként Törökország is tagja lesz a tömörlülésnek, olyan új perspektívák nyílnak majd meg, amelyek minél jobb kamatoztatására már most érdemes lenne felkészülni. Van tehát esélye egy második aranykorak a magyar–török gazdasági együttműködésben.

✍ Dávid Géza

TÖRÖK FÜZETEK

A Magyar–Török Baráti Társaság időszaki lapja
Szerkesztőbizottság:

Dávid Géza, Puskás László, Szmilkó Györgyi és F. Tóth Tibor

Felelős szerkesztő/Sorumlu redaktőr: F. Tóth Tibor

Tervezés, tipográfia: Szmilkó Györgyi

Színes technika: Starkiss Stúdió

Levél cím/adres: Magyar–Török Baráti Társaság

H—1062 Budapest, Bajza u. 54.

Fax: (36-1) 411 61-92

E-mail: defter@office.mta.hu

HU ISSN 1217-6141